

Kerk en Vrede tijdens de oorlog

In maart 1941 werd *Kerk en Vrede* verboden. Slechts beperkt konden nog verenigingsactiviteiten plaatsvinden. Het werd voor het hoofdbestuur steeds lastiger om de band met de vroegere leden te onderhouden. De geestelijke weerbaarheid bleef een punt van aandacht. Ter bemoediging werden tijdens de oorlog verschillende rondzendbrieven aan leden verstuurd, om veiligheidsredenen vanaf wisselende adressen.

GREETJE WITTE-RANG

lid van de Theologische Werkgroep van *Kerk en Vrede*

In dit artikel laten we ds. Krijn Strijd aan het woord over de oorlog. 'Hij heeft de gave om (...) de geloofswaarheden in hun oorspronkelijke bevrijdend-aansprekende kracht te laten oplichten en midden in de actualiteit te plaatsen, zodat de vonk overspringt van profetische verkondiging naar zakelijke informatie en andersom,' zei prof. de Graaf over Strijd. Strijd (1909-1983) was bestuurslid en van 1961 tot 1968 (de eerste) studiesecretaris van *Kerk en Vrede*; daarna werd hij hoogleraar Ethiek in Amsterdam. Hij behoorde in 1957 tot de oprichters van de Pacifistisch Socialistische Partij (PSP, die later opging in GroenLinks). In 1942 schreef Strijd vanuit Hengelo waar hij predikant was, een rondzendbrief, die verspreid werd door *Kerk en Vrede*-lid J.H. Bosdriesz.

RONDZENDBRIEF VAN STRIJD

Wat moet onze houding zijn in deze tijd, vraagt Strijd. Zijn antwoord: laten we zorgen niet geestelijk oorlogskinderen te worden. We mogen niet haten, op de 'heilige haat' na tegenover alles wat tegen Gods wetten ingaat. Wat betreft de schuldvraag is het antwoord: 'Wij zijn allen schuldig', want het handelen en niet-handelen van alle volken heeft ons in deze situatie gebracht. Als christenen is het onze taak steeds weer te zeggen: is deze vernieling, deze afslachting, deze haat-vermeerdering op enige wijze met het Evangelie in overeenstemming te brengen? En deze vraag moet in alle ernst, eerlijkheid en concreetheid beantwoord worden. Wij zullen, als enkeling en als volk, moeten leren, in karaktervolle gehoorzaamheid, onrecht te lijden. Wij zullen evenzeer moeten leren, onrecht te keren. Meer dan ooit is het nu nodig op te komen voor

een werkelijk rechtvaardige internationale orde straks. Zodra het niets-ontziende geweld ophoudt, zullen alle vraagstukken, die de internationale orde bedreigen, ter bespreking moeten komen, zodat wat nu gebeurt, zich niet zal herhalen.

Strijds brief was aanleiding voor zijn arrestatie; een jaar zat hij vast in Amersfoort en Vught, waar zijn gezondheid blijvend geschaad werd. Hetzelfde overkwam de drukker van de brief, Elsgeest. Bosdriesz moest zijn medewerking met de dood bekopen: hij stierf kort na de bevrijding in een Duits concentratiekamp.

EÉN IS UW MEESTER

Begin april 1945 hield Strijd in Hengelo een bevrijdingspreek die veel beroering veroorzaakte. De tekst was Mattheus 23:8: 'Eén is uw Meester en gij zijt allen broe-ders.' Die zin keert steeds terug. De preek opent ermee: hoe

Krijn Strijd: 'Is deze vernieling, deze afslachting, deze haatvermeerdering op enige wijze met het Evangelie in overeenstemming te brengen?'

gaan we nu op de juiste wijze verder? Het antwoord is: niet op eigen gezag maar op dat van Jezus Christus, geleid door dát woord. We zijn vrij, maar zijn we die vrijheid waard? Hoe gedroegen we ons onder de bezetting? Strijd: 'Ik noem slechts enkele dingen. Onze fabrieken werkten door. Ondanks sabotage werd er voor de Duitsers gewerkt. Ik weet wel, hoe moeilijk deze punten zijn en ik wens ook niemand persoonlijk hiermee in staat van beschuldiging te stellen. Als het ergens geldt, dan geldt het hier: wij zijn allen schuldig. (...) De krant bleef verschijnen, hoewel wij wisten, dat hij vol leugens stond. De zwarte handel bloeide.'

Was Nederland een christelijk volk te midden van andere volken? Zijn we gelouterd door wat we meemaakten? Hier komt Strijd te spreken over vergeving. Maar daarnaast is er ook de opdracht van Godswege, gekleurd door die tekst uit Mattheus 23. Strijd werkt dat in verschillende richtingen uit.

Strijd: 'We zijn vrij, maar zijn we die vrijheid waard?'

GEESTELIJK GELIJKGESCHAKELD?

Strijd waarschuwt voor ongezond nationalisme: 'Wij houden er aan vast, dat Holland in Gods ogen even verwerpelijk is als Duitsland. Daarom geloven wij ook niet, dat wij gerechtigd zijn te zeggen, dat aan de overzijde van de Oostgrens het land der schurken begint. (...) En wij blijven zien de fouten in eigen geschiedenis: wat Jan Pietersz. Coen deed in Indië verschilde niet zoveel van wat de Duitsers deden hier in Holland.' Met het oog op de toekomst moeten we eerlijk naar de geschiedenis kijken, 'naar de schuld van Frankrijk, Engeland en Amerika ten opzichte van het ontstaan van deze oorlog.' Strijd waarschuwt voor wraak: alles moet in het teken staan van 'één Meester, gij allen broeders'. 'Dit heeft niets te maken met een slappe en weke verbroederingshouding. Maar (...) met het be-

houden van ons christelijk karakter. Wanneer wij over *de Duitsers* spreken, zoals zij spreken over *de Joden*, dan zijn wij geestelijk gelijkgeschakeld. En al zijn wij dan nu door de Engelsen bevrijd, wij blijken geestelijk door de Duitsers te zijn geknecht.'

Diezelfde waarschuwing klinkt wanneer Strijd over de behandeling van NSB'ers spreekt; hij pleit voor 'geestelijke reclassering' van de NSB'ers, waaraan de kerk kan bijdragen. 'Uit ervaring weet ik, dat men maar al te gauw klaarstaat met de bewering: "Een dergelijke redenering is slap en zoetsappig". Dát is nu juist het tragische en het schuldvolle in onze houding: dat wij een ergernis achten datgene, wat onze enige redding is. Wij moeten oppassen voor de geest waaruit het nationaal-socialisme is voortgekomen. Die is niet dood. Integendeel'. (...) 'Wij mogen niet géestelijk door Duitsland overwonnen worden!'

HET GAAT OM HET RECHT

Politiek en militair gezien was er geen andere oplossing dan geweld: 'Wij hebben de wereld zo bedorven, dat alleen de Engelse tanks, de Amerikaanse bommenwerpers en het Russische leger ons konden bevrijden.' Hier is geen oplossing voorhanden. Maar al heel lang hebben groepen christenen na de Eerste Wereldoorlog gewaarschuwd voor herhaling van die oorlog. 'Aan deze minderheden is nooit enig gezag toegekend. Het is dus niet helemaal fair, wanneer nu aan deze minderheid de vraag wordt voorgelegd: hoe komen wij uit deze ellende?' Maar duidelijk is: 'Jezus Christus wordt duizendvoudig gekruisigd in de oorlog. (...) Men zegt: het recht moet toch worden gehandhaafd. Maar ik vraag: gebeurt dit dan in de moderne oorlog? Worden inderdaad de schuldigen getroffen?' En laten we ook niet vergeten', zegt Strijd, 'dat alle bewapening uit deze oorlog, gemaakt is van het brood van die twintig miljoen werklozen in de wereld vóór de oorlog; oorlog en oorlogsvoorbereiding hebben niets met 'recht' te maken.' Daarom roept Strijd de kerken op álle vragen die aan de orde zijn bij de opbouw van de wereld te stellen, dus ook die van een eerlijke grondstoffenverdeling, kolonialisme en wapenkapitaal.

MILITIA CHRISTI

Wat betreft de persoonlijke houding roept Strijd op niet te veel naar anderen te kijken, maar alleen de vraag te stellen: 'Wat wil Jezus Christus ten aanzien van mijn persoonlijke levenshouding?'

Strijd besluit zijn preek met dankbaarheid: voor de bevrijding, maar bovenal voor het samenzijn in de kerk om het enige reddende woord voor de toekomst te mogen horen: 'Het woord van die Heer, die aan alle onrecht en geweld, aan het Duitse nationaal-socialisme, aan een Hollands ongezond nationalisme, aan alle vormen van imperialisme, het merkteken van de dood heeft opgedrukt en die tot ons zegt: strijdt in mijn dienst. Laat u opnemen in mijn militia.' ◀

Nederlands viervoudige schuld

Op 20 juli 1947 begint de eerste zogenaamde politionele actie. Op 21 juli 1947 stuurt *Kerk en Vrede* de regering een telegram. Ook de kerken ontvangen dit telegram met een begeleidend schrijven waarin de oorlog tegen het volk van Indonesië een zonde wordt genoemd. Een aantal maanden later schrijft G.J. Heering, theoloog, predikant en mede-oprichter van *Kerk en Vrede*: 'Aan het einde van 1947 gaat de Nederlandse natie met gebogen rug onder het Kerstlicht door en het oude jaar uit, gebogen onder viervoudige schuld.'

BRAM GRANDIA

theoloog en lid van de Theologische Werkgroep van *Kerk en Vrede*

Een dag na het begin van de eerste politionele actie op 20 juli 1947 stuurt *Kerk en Vrede* het volgende telegram naar de regering:

Kerk en Vrede, aangesloten bij de Internationale Fellowship of Reconciliation, diep teleurgesteld door de beslissing der regering om met militair geweld z.g. orde op zaken in Indonesia te stellen, van oordeel dat de inzet van het militaire apparaat geen politioneel optreden doch feitelijke oorlog betekent tussen Nederland en Indonesia, overtuigd dat, tot oplossing van internationale geschillen, oorlog vanwege zijn onchristelijk en onzedelijk karakter moet worden afgewezen, van oordeel verder dat deze oorlog een jarenlange vervreemding van de beide volken ten gevolge zal hebben en geen

oplossing van de aan de orde zijnde geschillen brengen kan, dringt er bij de regering met de meeste nadruk op aan deze heilloze weg van militair geweld, die tegenover God en de wereld niet verantwoord kan worden, te verlaten en het overleg met de republiek voort te zetten en wanneer dat overleg onmogelijk geworden is, de weg van arbitrage en bemiddeling in te slaan.'

De kerken ontvingen dit telegram met een begeleidend schrijven. Daarin wordt de oorlog tegen het volk van Indonesië zonde genoemd. Een oorlog die ook voor de toekomst van kerk en zending in Indonesië een ramp zal zijn. De kerken moeten de regering een halt toeroepen op de heilloze weg van het militaire geweld, zo meent *Kerk en Vrede*.

VIERVOUDIGE SCHULD

Een aantal maanden later, in december 1947 (de maand waarin het bloedbad in Rwigadèh plaatsvond, weten we nu), schrijft Heering over Nederlands viervoudige schuld in het oosten: 'Aan het einde van 1947 gaat de Nederlandse natie met gebogen rug onder het Kerstlicht door en het oude jaar uit, gebogen onder viervoudige schuld.'

De schuld jegens Indië in het verleden

Heering toont met kennis van zaken aan hoe Nederland Indië als een wingewest heeft gezien. Nederland deelt die schuld met alle koloniale mogendheden. Het is de 'schuld van de overheersing van gekleurde volken wier land, rijkdom en werkkraft zij eeuwenlang gebruikt heeft ten eigen bate.'

Van de vele miljarden die Nederland in de koloniale tijd aan Indië heeft verdiend is slechts een klein deel teruggevloeid naar Indië.

Kerk en Vrede 'is van oordeel dat de inzet van het militaire apparaat geen politioneel optreden doch feitelijke oorlog betekent tussen Nederland en Indonesia'.

Naast de economische uitbuiting noemt Heering de lange geweldsgeschiedenis vanaf J.P. Coen tot aan van Heutsz. Het dieptepunt vormde de 'pacificatie' van het oproerige Atjeh. Daar doodde het leger van van Heutsz 20.000 'kwaadwilligen' (door de soldaten 'bruine sloebers' genoemd).

De schuld jegens Indonesia in het heden

Heering spreekt over een progressieve Nederlandse regering (kabinet-Beel 1946-1948, bestaande uit KVP en PvdA) die er in zou slagen dat de opstand tegen Nederland goed opgevangen zou worden en zou leiden tot samenwerking met de Republiek. Dat gebeurde niet. Binnen Nederland was een sterke stroming die 'Ons Indië' wilde behouden en de confrontatie met de nieuw gevormde Indonesische Republiek wilde aangaan. De opbouw van de Nederlandse oorlogsmacht voedde extremistische krachten binnen de Indonesische Republiek. Toen de onderhandelingen tussen Nederland en de republikeinse regering mislukten kreeg generaal Spoor de vrije hand en brak het oorlogsgeweld los. Heering spreekt bewust niet over 'politieone actie', maar over oorlog.

Een bord afkomstig van de TNI (Indonesische Nationale Leger).

De schuld jegens eigen zonen

Heering schrijft: 'Doch niet alleen jegens de Indonesiërs heeft Nederland schuld op zich geladen, ook jegens zijn eigen zonen. Onze jongens zijn – te goeder trouw – in de waan gebracht, dat zij met de militaire actie een goed werk verrichtten. Voortdurend werden zij bewerkt en eenzijdig beïnvloed. Velen reeds in het moederland, allen in Indonesië. Zo zijn ruim 250 jongens de dood ingejaagd, bijna achthonderd zijn vermist of gewond, velen van hen voor hun leven verminkt. Zij hebben eerlijk gestreden (voor zover de oorlog eerlijk kan zijn), in geloof aan het recht van hun zaak. In dat geloof zijn zij gesneuveld. Hen treft geen blaam. Maar het zal hard zijn voor hun nabestaanden en nakomelingen, te weten, of gaandeweg te bemerken – als eindelijk de ogen opengaan – dat het

geen goede zaak was, waarvoor zij gevallen zijn, maar een slechte. Het is afschuwelijk dit te moeten zeggen, maar de waarheid gebiedt het. Eens zal men het hier in Nederland weten, zoals men het reeds weet in het buitenland.'

De ergste schuld

Heering schrijft: 'Maar pijnlijker nog schrijnt de schuld tegenover die Nederlandse jongeren, die wisten en zagen: het gaat er om, van de koloniën te redden wat ervan te redden valt (...). Zij wilden niet gaan.' Zij haatten de koloniale verhoudingen. Zij wilden de Nederlandse belangen niet met wapens gaan verdedigen. Ze hadden wel gehoord dat de regering geen oorlog wil, maar daar hadden ze geen vertrouwen in. Ze konden zich niet op de 'dienstweigeringwet' beroepen, omdat ze wel het vaderland met wapens wilden verdedigen, maar niet de kolonie en de koloniale belangen.

Deze jongeren werden door een politiemacht gedwongen in te schepen en naar Indonesië te gaan. Heering citeert een Nederlandse bevelhebber: "Waar zou het heengaan, als de soldaten zelf mochten uitmaken, waarvoor ze vechten willen en waarvoor niet!" Wij antwoorden: "Generaal, als het daarheen gaat, waarheen het behoort te gaan, dan zal in de toekomst geen enkele jongen gedwongen worden te vechten, d.i. zijn leven te wagen voor een doel, dat hij afkeurt. Een mens heeft hier maar één leven, en geen ander mens en geen aardse macht heeft het recht om voor hem uit te maken, waarvoor hij dit leven zal geven. Uw kijk op deze dingen, Generaal, is ouderwets en onzedelijk."

Van deze groep van jongeren, die tegen wil en dank moesten gaan vechten voor een zaak, die zij verfoeiden, zijn er stellig enkele tientallen omgekomen. Gesneuveld of doodgebloed in de rimboe. Gevallen voor het vaderland? Neen, zij wisten beter: voor de wil van Mammon en de eer van Mars. Misschien – het zou begrijpelijk zijn – zijn zij met een vloek gestorven. Niet de hemel verdiende deze vloek, maar Nederland!

ALLEN SCHULDIG

'Wij allen dragen mee aan die Nederlandse schuld', schrijft Heering. 'Want wij allen tezamen vormden de Nederlandse geest, die in het heden tegen zijn historische tank niet opgewassen bleek. Altijd weer blijkt opnieuw: het militarisme is in zijn wezen en consequenties een afschuwelijk systeem. De rug gebogen onder een zware, viervoudige schuld, schrijdt de Nederlandse natie door het Kerstlicht heen naar het einde van het jaar. Mocht aan het einde niet alleen de rug, maar ook het hoofd gebogen worden, in de smekende belijdenis: 'Vader, vergeef het ons: wij wisten niet wat wij deden!' Christus spreekt: Ik heb u van de aanvang af geroepen, en na de gewelddadige onderdrukking van 1940-1945 nog eens met nadruk geroepen, uwe zonen en dochteren geroepen tot een christelijker levenshouding, een christelijker samenleving op aarde. Maar gij hebt niet gewild!' ◀

Excessen en mensenrechten in voormalig Nederlands-Indië

'Op 15 augustus staan we stil bij het einde van de Tweede Wereldoorlog voor het Koninkrijk der Nederlanden en herdenken we alle slachtoffers van de oorlog tegen Japan en de Japanse bezetting van Nederlands-Indië. De oorlogservaringen en de grootschalige ontheemding die volgde werken door tot op de dag van vandaag bij inmiddels twee miljoen Nederlanders met een Indisch oorlogsverhaal in de familie en ook in onze samenleving als geheel.' Dat is de officiële tekst op de website Nationale herdenking 15 augustus 1945.

YOSÉ HÖHNE SPARBORTH

lid van de Theologische Werkgroep van *Kerk en Vrede*

Waar we niet bij stilstaan, zijn de slachtoffers die Nederland gemaakt heeft. Tweemaal waren er 'politioenele acties', van 21 juli tot 5 augustus 1947, en van 19 december 1948 tot 5 januari 1949. Nederland sprak van politioenele acties om het woord 'oorlog' te vermijden; schending van oorlogsrecht is dan niet aan de orde. Ook suggereert de term dat verder geweld 'proportioneel' zou zijn geweest. Dat is een van die termen die hoort bij het verbloemen van het geweld. De cultuur van de doofpot, de cultuur van de eufemismen. Het Nederlands optreden moest een 'politioenele actie' heten, maar het was een oorlog.

NAOORLOGS STILZWIJGEN

In de jaren vijftig en zestig was het stil rond Indië en Indonesië. Kritische stemmen die er wel waren (zie het artikel van Heering uit 1947), werden weggestopt. *Kerk en Vrede* vroeg de regering in die jaren herhaaldelijk, maar tevergeefs, om openbaarmaking van een rapport over het geweld dat door Nederland werd gepleegd op Celebes (standrechtelijke executies door Raymond Westerling). Maar het waren de jaren waarin de wonden van het verlies van zo'n winstgevend kolonie gelikt werden, waarin weinig ruimte was om nog eens kritisch om te kijken. De verhalen van Nederlanders die geleden hadden tijdens de Bersiap kwamen gaandeweg naar buiten. In januari 1969 verbrak de VARA het naoorlogse stilzwijgen over oorlogsmisdaden door een interview uit te zenden met Joop Hueting. Hij had in Indië gediend tijdens de politioenele acties en deed een boekje open over wat daar aan misdrijven door het Nederlandse leger waren begaan.

Dat leidde tot scherpe reacties. Velen zagen het als een vorm van verraad. Er kwam een officieel onderzoek dat leidde tot de bekende 'excessennota'. De oorlogsmisdaden moesten niet als structureel gezien worden, maar als uitzonderingen op de regel. Vandaar de vondst van het woord 'excessennota'.

VERZET TEGEN POLITIOENELE ACTIES

Binnen Nederland was de stemming verdeeld. In 1946 is 44 procent van de bevolking voor troepenverzendingen, 42 procent tegen; op 24 september 1946 zijn er in heel Nederland protestacties en -stakingen. De politie vuurt

In 1947 vindt een massamoord plaats in Rawagede: 431 jongens en mannen worden afgevoerd en vermoord.

op demonstranten! Langs de spoorweg die soldaten vervoerde naar de kust om in te schepen, stonden op regelmatige afstand soldaten om vluchten te voorkomen. De CPN was de enige politieke partij die tegen deze oorlog had gestemd. In 1945 nog de helden van het land omdat zij een belangrijke kern van het verzet hadden gevormd, werd de CPN vanaf 1946 *partij non grata* vanwege deze weigering. Indonesië-weigeraars wensten niet in Indonesië te doen wat de 'moffen' hier hadden gedaan.

In 2023 erkent premier Rutte dat Nederland excessief geweld gebruikte in de oorlog tegen Indonesië.

VOORBEELDEN VAN EXCESSEN

Een greep uit de excessen die het Nederlandse leger in voormalig Nederlands-Indië beging:

- Nederlandse mariniers bezetten telkens meer eilanden en de wateren rond de eilanden werden volledig oorlogsgebied.
- Op 6 augustus 1946 begint Nederland met bombardementen. In 1947 wordt op Java de tactiek van de 'verschroeiende aarde' toegepast. Dat reduceert de oogst met 70 procent. Op 4 september 1947 vraagt de Republiek om onderzoek van de Veiligheidsraad, tegen weer groot-scheepse acties. Generaal Van Mook zegt voor de radio dat alle ellende komt door onbekwaam bestuur van de Indonesiërs.
- Op 29 november sterven bij een vervoer 46 van 100 krijgsgevangenen; Nederland spreekt de verantwoordelijke mariniers vrij.
- Op 1 augustus 1947 beveelt de VN Veiligheidsraad beide partijen onmiddellijk de oorlogshandelingen te staken. Soekarno beveelt het vuren te staken; de VS bieden bemiddeling aan. De 'schermutselingen' (ook weer een eufemisme voor oorlogshandelingen) gaan door.
- Op 9 december 1947 vindt een massamoord plaats te Rawagede: 431 jongens en mannen worden afgevoerd en vermoord. Ook vrouwen worden vermoord als ze zich maar even verzetten. In 2008 deed *De Groene Amsterdammer* uitvoerig onderzoek naar de toedracht van deze massamoord. Als in 2008 tien nabestaanden van de slachtoffers de Nederlandse staat verantwoordelijk

stellen voor het bloedbad en excuses en een schadevergoeding eisen, beroept de landsadvocaat zich op de verjaring van het misdrijf. Pas in december 2011 biedt de Nederlandse regering excuses aan en geeft 20.000 euro aan de negen nog in leven zijnde nabestaanden.

OVEREENKOMST ZELFSTANDIGHEID INDONESIË ZELFSTANDIG

Op 13 januari 1948 is er een overeenkomst. Per 1 januari 1949 zal de Federale Republiek Indonesië zelfstandig worden; tot dan worden Indonesiërs uitgesloten van regeringsdeelname. Premier Beel verklaart, dat tot die dag de juridische soevereiniteit bij Nederland ligt. Een 'Commissie van Goede Diensten' verklaart dat wel alle vijandelijke acties gestaakt moeten worden. En Nederland eist zestig miljoen herstelbetalingen van de Republiek.

TWEDE POLITIONELE ACTIE

Voortdurend zijn er beschuldigingen over en weer van schendingen van het bestand en gewelddaden. Tegelijk verzamelen op 27 mei 1948 alle deelstaten zich te Bandung voor overleg over de toekomst. Mohammed Hatta formuleert de geschillen, zoals een Nederlands idee dat de Republiek deel blijft van een Nederlandse Unie; de Republiek Indonesië stelt dat Nederland de gelden voor het Europese Herstelprogramma 1940-1945 gebruikt voor zijn agressie in Indonesië. Uiteindelijk leidt dit tot de 'Tweede Politionele Actie' die duurt van 19 januari 1948 tot en met 5 januari 1949. Deze eindigt pas onder druk van de Verenigde Naties.

EINDELIJK ERKENNING

In 2008 kwam de excessennota opnieuw ter sprake. In 2016 volgt de erkenning dat de 'excessen' structureel waren. Dat kon moeilijk anders na de in dat jaar verschenen grondige studie van Rémy Limpach, *De brandende kampongs van Generaal Spoor* (Amsterdam, 2026). In 2018 wordt de discussie toegelaten en in juni 2023 erkent premier Rutte dat Nederland excessief geweld gebruikte in die oorlog. Ruim 75 jaar nadat Heering in december 1947 zijn artikel schreef over de viervoudige schuld van Nederland.

Stef Scagliola schreef in 2002 een proefschrift: *Last van de oorlog*. Hierin werkt zij uit waarom een land als Duitsland wel zijn oorlogsverleden wil overdenken, en dat in Nederland zo moeizaam blijkt.

Een sterke rol hierin speelt de afstand. Duitsland heeft de voormalige vijanden als burens, die het land blijven aanspreken op dat verleden. Nederland heeft zijn vijanden ver weg. Overigens was het de DDR die de oorlogsgeschiedenis analyserend in herinnering hield, en bracht ze die kennis mee bij de overname door de Bondsrepubliek. West-Duitsland begon – ondanks burens – pas in de jaren tachtig aan reflectie.

Voor het creëren van een gevoel van nationale samenhang werkt kennelijk het kennen van eigen helden of eigen leed veel beter dan het (er)kennen van de eigen geschiedenis van schuld. ◀

Het risico voor vrede nemen

De Korea-oorlog (1950-1953) was een van de dodelijkste conflicten uit de geschiedenis. Bijna drie miljoen burgers en militairen kwamen om. Onder hen 122 Nederlanders van het Nederlands Detachement Verenigde Naties, 'het vergeten bataljon'. 'De drakentanden, die elke oorlog zaait, zijn wel heel snel opgekomen', aldus de verklaring van *Kerk en Vrede*, één week na het begin van de Korea-oorlog.

JAN SCHAAKE

betrokken bij de Theologische Werkgroep van *Kerk en Vrede*

Die Korea-oorlog is lastig plaatsen. Was deze de eerste directe militaire confrontatie tussen Oost en West in de juist begonnen Koude Oorlog? Ging het hier om de eerste Nederlandse militaire deelname aan een VN-missie ter verdediging van het internationaal recht? Of was deze oorlog eigenlijk nog een naschok van de aardverschuiving die de Japanse bezetting van grote delen van Oost-Azië had veroorzaakt en waarbij een terugkeer naar de vooroorlogse politieke verhoudingen niet mogelijk bleek, zoals Nederland na vier jaar militaire strijd in voormalig Nederlands-Indië moest onderkennen?

KOREA VERDEELD

Hoe zat het ook al weer? Feit is dat de Korea-oorlog pas uitbrak nadat eind 1949 de burgeroorlog in China was beslecht in het voordeel van de communisten en de nationalistische regering zich op Formosa (Taiwan) teruggetrokken had. Bij de capitulatie van Japan hadden de Sovjet-Unie en de VS het Koreaanse schiereiland onderling verdeeld langs de 38ste breedtegraad. Kort daarna ontstonden twee regeringen die beide claimden een ongedeeld Korea te (willen) besturen: een door communisten geleide regering in de noordelijke, Russische, bezettingszone en een westers georiënteerde regering in de zuidelijke, Amerikaanse.

NEDERLAND EN DE KOREA-OORLOG

Op 25 juni 1950 opende Noord-Korea de aanval op Zuid-Korea. De Noord-Koreaanse troepen die in de jaren daarvoor aan communistische zijde meevochten in de Chinese burgeroorlog veroverden in korte tijd vrijwel geheel Zuid-Korea op een vrijwel ongetraind Zuid-Koreaans leger. Omdat China in de VN Veiligheidsraad nog steeds door de, oude, naar Taiwan uitgeweken, regering werd verte-

genwoordigd en de Sovjet-Unie uit onvrede daarover de vergaderingen van die Raad boycotte, wisten de VS deze tot een militaire VN-missie te laten besluiten om Zuid-Korea te hulp te snellen.

Voor de benodigde troepen werd een beroep gedaan op de VN-lidstaten. De regering Drees reageerde niet enthousiast. Nederland had net een nederlaag geleden in diezelfde regio en de regering meende bovendien alle beschikbare mensen en middelen nodig te hebben voor de naoorlogse wederopbouw. Zuinigjes besloot ze één marineschip te sturen. Amerika vond dat niet genoeg en onder de druk dat anders de Marshallhulp stopgezet zou worden, besloot de regering alsnog een contingent militairen te zenden. Daarvoor werden vrijwilligers geworven. Velen melden zich aan, vooral oud-Indië-gangers. Uiteindelijk vertrokken bijna vijfduizend Nederlandse militairen naar Korea, van wie er 122 sneuvelden.

Het monument 'Nederlandse Troepen in Korea' herinnert aan de Nederlandse militairen die in de strijd tussen Zuid- en Noord-Korea om het leven zijn gekomen.

REACTIE KERK EN VREDE

In de aangehaalde verklaring geeft de opsteller, prof. Heering, een actueel klinkende analyse van het conflict: 'Zuid-Korea en Formosa behoren tot Amerika's gordel van militaire steunpunten, die Rusland omsloten moet houden. (...) Amerika is niet alleen verontwaardigd over Noord-Korea's agressie, maar ook bezorgd voor het verlies van (haar) bruggenhoofd (Zuid-Korea). Daarom is haar houding dubbelzinnig. Rusland voelt zich bedreigd en doet in Korea een gecamoufleerde poging om dit bruggenhoofd weg te werken. (...) Natuurlijk erkennen wij volmondig dat Rusland en de Russische politiek een acuut gevaar betekenen, en dat dit gevaar ook in deze daad van agressie tot uitdrukking komt. Maar een ding staat voor ons vast: Amerika's militaire omsingeling heeft het oorlogsgevaar niet verminderd maar versterkt.'

TEGEN HET GEWELDSKOOR IN

Het vervolg is al even actueel: 'De meeste der westerse mogendheden zijn door Amerika op sleeptouw genomen en varen daarheen, waarheen Amerika hen leidt. (...) Het Atlantisch Pact, dat de westerse volken met Amerikaanse wapenen heeft volgestopt en militair heeft samengebonden, begint te werken. In de parlementen stemmen, behalve de communisten, allen in met het eenstemmig koor. Alleen in Engeland hebben enkele "individualisten" (later "principiële pacifisten" genoemd) in de Labourpartij een ander geluid laten horen, tegen het koor in.' (...)' Ook wij, leden van *Kerk en Vrede*, zijn zulke 'individualisten'. Ook wij zingen niet mee met het koor, maar roepen er tegen in. (...) Als Christenen protesteren wij tegen het wilde beesten-gevecht dat in Korea begonnen is en dat – als de heksen het niet houden – straks over de hele wereld zal razen. Dan zal vijf jaar na het einde van de Tweede Wereldoorlog deze de derde hebben gebaard. De drakentanden, die elke oorlog zaait, zijn dan wel heel snel opgekomen.'

In een brief aan regering en parlement wordt die laatste zin uitgewerkt: 'De verwachting, dat het einde van deze tweede wereldoorlog het begin van een nieuwe periode in de wereldgeschiedenis zou worden, een tijdperk van

Kerk en Vrede in reactie op de Korea-oorlog:

'Als Christenen protesteren wij tegen het wilde beesten-gevecht dat in Korea begonnen is en straks over de hele wereld zal razen.'

vrede en gerechtigheid, werd niet vervuld. Steeds duidelijker blijkt, dat wij maaien, wat wij gezaaid hebben. Geweld brengt slechts geweld voort en van een akker, die jaren lang met bloed bezaaid werd, wordt geen oogst van vrede en gerechtigheid binnen gehaald.'

NAAR EEN DERDE WEG

Nederlandse gelijkgezinden van de Britse 'individualisten' waarmee *Kerk en Vrede* zich in de verklaring identificeerde, richtten in 1951 de vredesbeweging 'De Derde Weg' op. *Kerk en Vrede*-bestuurder ds. Krijn Strijd was een van hen. Hij mocht in *De Groene Amsterdammer* vanuit dit gedachtegoed op de Korea-oorlog reflecteren. In plaats van het communisme in Azië in te dammen, wordt dit door de keuze van het Westen voor de verkeerde bondgenoten en de militaire aanpak alleen maar sterker, aldus Strijd. 'We nemen het op voor (de Zuid-Koreaanse president) Syngman Rhee, een halve of driekwart despoot; we gooien er met napalmbommen, waardoor we de mensen die in Korea zijn, moeten beschouwen als 'waardeloze vliegen'.'

DOLZINNIGE BEWAPENINGSWEDLOOP

En ook nu weer actueel: 'Door Korea zijn we in een dolzinnige bewapeningswedloop beland; alle geld geven we aan de zogenaamde defensie uit. (...) Wanneer zij de wereldvrede willen dienen (en, tussen haken, wanneer we de mogelijkheden van een vruchtbare samenwerking tussen Nederland en Indonesië niet willen vrijdelen), dan moeten we de Nederlandse troepen uit Korea terugtrekken. Dan zullen we ons ook moeten losmaken uit het Atlantisch pact omdat dit het wantrouwen tussen Rusland en Amerika consolideert en versterkt. Eén moet beginnen: laten wij dat zijn. (...) Wij moeten niet het risico van de oorlog nemen, wij moeten het risico van de vrede willen dragen.'

Dat betekent ten opzichte van Korea, zo vervolgt Strijd, het werken aan verzoening 'om zo enige ruimte open te krijgen voor nieuwe, niet door wantrouwen vergiftigde onderhandelingen.'

RISICO VOOR VREDE

Ook bepleit hij Stringfellow Barrs plan in de praktijk te brengen, dat de enorme verschillen tussen rijke en arme landen wil verkleinen. Dit pleidooi zou enkele jaren later mede de basis vormen voor de oprichting (door onder anderen *Kerk en Vrede*-bestuurder Hugenholtz) van de NOVIB. 'Het zijn', zo schrijft Strijd in 1952, 'reële en uitvoerbare voorstellen om het risico van de vrede te nemen. We moeten dat nemen omdat het risico van de oorlog te groot is. De keiharde feiten wijzen er ons duidelijk op, dat we, met al ons zogenaamd realisme straks de wereld kunnen verdelen in twee categorieën: vertechniseerde moordenaars en wegkruipende holenmensen.'

Het zijn inmiddels bijna vergeten lessen die toen al vanuit *Kerk en Vrede* werden verspreid. ◀